

Nowe spojrzenie na edukację przyrodniczą na przykładzie wybranych wiosek tematycznych w Polsce

Longina Chojnacka-Ożga, Wojciech Ożga

*Powiedz mi, a zapomnę
Pokaż mi, a zapamiętam
Pozwól mi uczestniczyć, a zrozumieję
Pozwól mi to zrobić, a będę się z tym utożsamiał.*
(za Konfucjuszem)

Abstrakt. Edukacja przyrodnicza jest ważnym elementem kształcenia w szkole, ale jej efekty są wzmacnione, gdy uczestnik zajęć bierze udział w wykonywaniu zadań i doświadczeń. Założeniem funkcjonowania wiosek tematycznych jest aktywność odwiedzających w poznawaniu otoczenia wszystkimi zmysłami. Tworzony w takiej wiosce produkt turystyczny jest unikalny i przyczynia się nie tylko do lepszego zrozumienia środowiska przez turystów, ale również do aktywizacji regionu. Wykorzystanie walorów środowiska leśnego w ofercie niektórych wiosek tematycznych umożliwia kompleksowe poznanie funkcjonowania przyrody i pracy leśników.

Słowa kluczowe: wioska tematyczna, edukacja, produkt turystyczny.

Abstract. The new insight on environmental education based on selected thematic villages in Poland. Environmental education is an important part of school education, but its effects are enhanced when the participant of the classes take part in doing exercises and experiments. The aim of the thematic villages operation is the visitors activity in getting to know the environment using all their senses. Tourism product, created in that village, is unique and contributes not only to better understanding of the environment by tourists, but also to activation of the region. The use of forest environmental values in some thematic villages' offers facilitates comprehensive knowledge about nature and foresters work.

Key words: thematic village, education, tourism product.

Wstęp

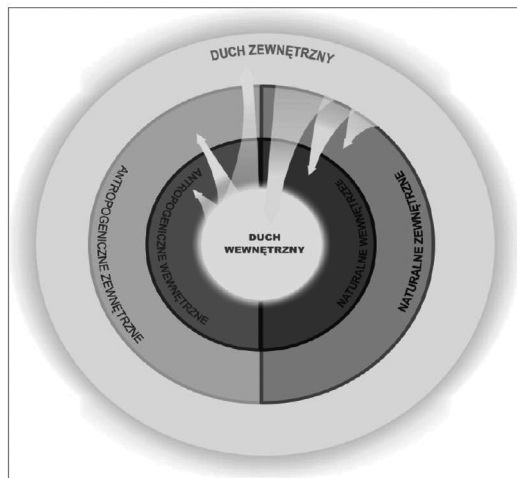
Wioska tematyczna jest jednostką osadniczą rozwijającą się zgodnie z przyjętą wiodącą ideą. Przyjęcie określonej idei rozwoju wsi, a więc określenie „tematu” powoduje, że wieś staje się charakterystyczna, unikalna i atrakcyjna dla turystów. Jednocześnie poprzez realizację pomysłów mieszkańców wsi stwarzane są nowe możliwości poprawy ich sytuacji ekonomicznej (Idziak 2004). Wieś rozwija się gospodarczo i społecznie, stając się swego rodzaju

firmą oferującą produkt, wokół którego tworzy się pomysły nowych źródeł dochodów i miejsc pracy, co z kolei wpływa na poprawę ogólnej sytuacji mieszkańców wsi (Idziak 2005, 2008). Wioski tematyczne są przykładem alternatywnego rozwoju gospodarki obszarów wiejskich przez tworzenie oryginalnego produktu turystycznego. Oferta wiosek tematycznych powstaje w oparciu o lokalną infrastrukturę turystyczną (gospodarstwa agroturystyczne, pensjonaty, szlaki turystyczne, obiekty rekreacyjne itp.), a podstawą jej unikalności jest wykorzystanie lokalnych tradycji, zwyczajów oraz środowiska przyrodniczego lub kreowanie nowatorskich motywów przewodnich dla budowanego produktu. Jednym z głównych kierunków działalności wsi tematycznych jest edukacja związana z poznawaniem otaczającego świata przez doznania, emocje, tworzenie i aktywne uczestniczenie. Z uwagi na położenie niektórych wsi w sąsiedztwie kompleksów leśnych zagadnienia związane z lasem i pracą leśnika wykorzystywane są jako tematy wiodące zaznaczone niejednokrotnie w haśle – temacie wsi.

Celem pracy jest analiza wykorzystania walorów środowiska leśnego w tworzeniu oferty wiosek tematycznych. Realizując cel badań, wykorzystano ilościową i jakościową analizę oferty wiosek tematycznych oraz metodę studium przypadku.

Wioska tematyczna jako nowa forma aktywności w turystyce wiejskiej

Na kształt i charakter każdej miejscowości wpływają czynniki naturalne oraz antropogeniczne. Otoczenie odgrywa dużą rolę przy zakładaniu wsi, ponieważ określa jej ogólny charakter (Niedźwiecka-Filipiak et al. 2012). Wizerunek określonej miejscowości kształtuje się nie tylko pod wpływem materialnych czynników przyrodniczych i kulturowych, ale również pod wpływem czynników niematerialnych – „ducha” wewnętrznego (tradycje i zwyczaje decydujące o swoistych cechach regionu) i zewnętrznego (oddziaływanie obszaru wpływów, warunków polityczno-prawnych) (ryc. 1).

Ryc. 1. Czynniki kształtujące wizerunek tradycyjnej wsi (źródło: Niedźwiecka-Filipiak et al. 2012)

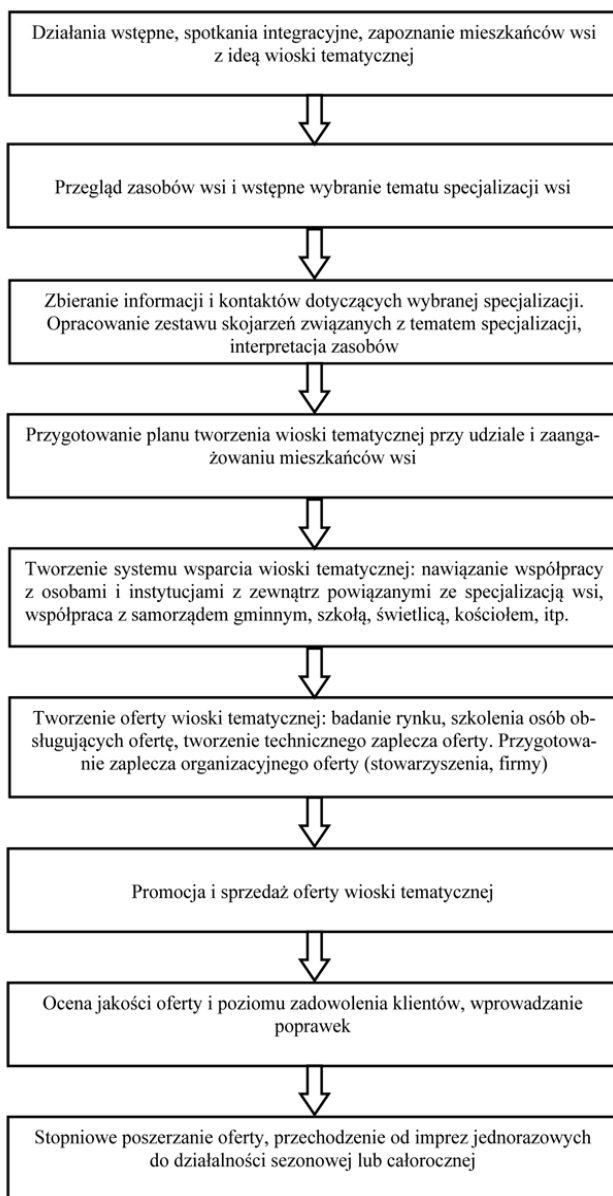
Fig. 1. Factors affecting the image of the traditional village (source: Niedźwiecka-Filipiak et al. 2012)

Warunki wewnętrzne i zewnętrzne, a szczególnie kreatywność mieszkańców decydują o działaniach podejmowanych w ramach lokalnych społeczności i budowaniu nowych, często wspólnych projektów, czego wyrazem mogą być wioski tematyczne. Istotna jest tutaj zasada *Unique Selling Proposition*, która pozwala tworzyć niepowtarzalną ofertę sprzedaży.

Wioski tematyczne zaczęły powstawać w pierwszej połowie lat 90. XX wieku. Największy ich rozwój w Europie przypada jednak na początek XXI wieku. Jako pierwsze powstały tego typu wioski w Dolnej Austrii, gdzie wybrano osiem gmin pilotażowych, które rozpoczęły realizację projektów związanych z tworzeniem wiosek tematycznych. Najstarszymi w Europie wioskami tematycznymi są: Makowa Wioska w Armschlag (Austria), Owcza Wioska w Vasles (Francja), Krowia Wioska w Malzhausen (Niemcy), Wieś Chleba w Bovenister (Belgia), Wioska Orzechów w Krummußbaum (Austria), Wioska Książek w Purgstall (Austria) (Mackowiak, Seelieb 2009). Pierwszą wioską tematyczną w Polsce była założona w 1999 roku Wioska Hobbitów w Sierakowie Sławińskim. Korzystając z doświadczeń przy tworzeniu Wioski Hobbitów powstały kolejne inicjatywy rozwijane w ramach Partnerstwa Razem (Program Inicjatywy Wspólnotowej Equal) w Dąbrowie (Wioska Zdrowego Życia), w Iwęcinnie (Wioska Końca Świata), w Paprotach (Wioska Labiryntów) oraz w Podgórkach (Wioska Bajek i Rowerów) (Idziak 2011). Obecnie w Polsce funkcjonuje około 50 wsi tematycznych, a największe ich skupiska znajdują się w województwach warmińsko-mazurskim, kujawsko-pomorskim, podlaskim, lubelskim, zachodniopomorskim, dolnośląskim, opolskim oraz łódzkim. Wioski te są na różnym poziomie rozwoju i nie wszystkie z nich dysponują ofertami rynkowymi (Idziak 2011). W niektórych regionach podejmowane są wspólne działania wiosek tematycznych w ramach Lokalnych Grup Działania (LGD) (np. LGD Lider w EGO w woj. warmińsko-mazurskim, LGD Wzgórz Trzebnickich w woj. dolnośląskim, LGD Kraina Rawki w woj. łódzkim) lub klastrow turystycznych (Bory Tucholskie w woj. kujawsko-pomorskim).

Każda wioska tematyczna cechuje się określoną specjalizacją, a jej powstanie nie musiało wynikać z obecności unikalnych walorów środowiska przyrodniczego. Przykładowo Wioska Hobbitów (Sierakowo Sławińskie) oferuje gry terenowe, zabawy i zajęcia rękodzielnicze oparte na pomysłach zaczerpniętych z powieści Tolkiena, Wioska Smaków (Lipiany) – warsztaty kulinarne i artystyczne, natomiast Wioska Labiryntów (Paproty) – gry w utworzonych tu wierzbowych labiryntach, zajęcia wikliniarskie, a przy współpracy z artystami tworzone są rzeźby i instalacje z drewna (głównie z wierzy). W produkcie turystycznym wioski tematycznej ważne miejsce zajmują przeżycia, emocje oraz uczenie się nowych umiejętności i aktywne poznawanie otaczającego środowiska.

Tworzenie nowego wizerunku wsi to obok wiosek tematycznych projekty dotyczące gospodarstw dydaktycznych (Chojnacka-Ożga et al. 2007) czy Sieci Najpiękniejszych Wsi w Polsce (Niedźwiecka-Filipiak et al. 2012). Jednak wioski tematyczne stanowią niepowtarzalny przykład produktu turystycznego dzięki unikalnemu wykorzystaniu miejscowych zasobów we wspólnym działaniu mieszkańców. Wyjątkowy dla każdej wsi tematycznej temat („specjalizacja”) budowany lokalnie przez wielu udziałowców pomysłu musi posiadać odniesienie ponadlokalne, ponieważ jest adresowany do szerszego grona odbiorców. Wieś staje się przestrzenią tworzenia eksperymentu, gdzie animowane są często niecodzienne działania przy zaangażowaniu szerszej społeczności, które w pewnym czasie stają się komercyjnymi, ponieważ są usługami świadczonymi grupom odwiedzającym wieś. Wioska tematyczna rozwija się więc od etapu powstania grupy inicjatywnej przedstawiającej społeczność lokalnej przygotowany pomysł do świadczenia komercyjnych usług na rzecz innych społeczności (ryc. 2).

Ryc. 2. Etapy tworzenia wioski tematycznej
Fig. 2. The stages of creating a thematic village

Źródło/Source: <http://www.wioskitematyczne.org.pl/publikacje/W.%20Idziak,Wioski%20tematyczne.pdf>

Wioska tematyczna jako forma edukacji przyrodniczej

Walory środowiska przyrodniczego są ważnym elementem tworzenia tematu niektórych wiosek. Z uwagi na włączenie tych walorów w tworzony produkt turystyczny istotnym elementem oferty są różne formy edukacji przyrodniczej. Tego typu działania prowadzone są m.in. w wioskach tematycznych w Borach Tucholskich (Krzywogoniec, Wysoka, Adamkowo), w Krainie Rawki (Julianów, Zagórze, Kaleń), na Dolnym Śląsku (Wierzowice Małe, Krzydlina Wielka, Borówki, Pasternik).

Wieś Wysoka (gmina Cekcyn w Borach Tucholskich) wykorzystała położenie w sąsiedztwie Rezerwatu Cisy Staropolskie im. Wyczółkowskiego w budowaniu własnego unikalnego produktu turystycznego „Cisowa Osada”. W ofercie, poza wędrowką po Rezerwacie, ważne miejsce zajmują zajęcia związane z wykorzystywaniem niegdyś drewna cisowego do produkcji łuków. Oprócz zajęć z łucznictwa oferowana jest gra terenowa „śladami Borowej ciotki”, podczas której można poznać nie tylko leśne postaci, ale także zdobyć wiedzę o ziołach. Oferowane w Wysokiej warsztaty rękodzielnicze przybliżają możliwość wykorzystania darów lasu (szyszek, kory itp.) w tworzeniu ozdób. Tworząc własną specjalizację wsi, mieszkańcy wykorzystali także lokalne zwyczaje kulinarne z kuchni borowiackiej.

Czarna Wieś Kościelna – Wieś Ducha Puszczy (gmina Czarna Białostocka) oferuje zajęcia artystyczne, edukacyjne i sportowe oparte na ludowej tradycji mieszkańców puszczańskiej wsi. W ofercie znajdują się m.in.: wizyta w pracowni garncarskiej, rycerskie zawody sprawnościowe, zwiedzanie galerii rękodzieła ludowego, spotkanie z „Duchem Puszczy”.

Wioski Leśne: Julianów (Wieś Dębowa), Zagórze (Wieś Świerkowa) i Kaleń (Wieś kalinowa) powstały w ramach projektu Lokalnej Grupy Działania Kraina Rawki. W ich ofercie oprócz warsztatów kulinarnych, garncarskich, wikliniarskich i kowalskich znajdują się: gra terenowa „Idziemy na jagody”, zabawa – rozpoznawanie dźwięków wydawanych przez zwierzęta, rozpoznawanie tropów dzikich zwierząt. Ponadto prowadzony jest sklep i kawiarnia, gdzie można nabyć produkty wytwarzane w oparciu o pożytki leśne oraz dania z dziczyzny.

Tematyka wsi widoczna jest nie tylko w wizualizacji zewnętrznej (np. grzyby jako dekoracja domów w Krzywogoncu), ale również podczas festynów, przedstawień i imprez.

W ramach edukacji środowiskowej prowadzonej w wioskach tematycznych organizowane są m.in.:

- Wędrowki szlakami przyrodniczymi („Szlak mokradła Dębniańskie, stara leśniczówka, wrzosowisko, stara lipa” – Krzydlina Wielka – Wioska Pełna Natury).
- Poznanie przyrody przez wszystkie zmysły człowieka („bosa trasa” – Wierzchowice Małe – Leśna Wieś Zabawy oraz Borówki – Wioska Darów Lasu; „szemranie wietrzyku w gałęziach drzew i szuwarów” – Pasternik – Wioska Wiatru; życie ptaków – Adamkowo – Ptasia Wioska).
- Questing („Wyprawa odkrywców Szlakiem Lipowego Zagajnika” – Lipiany – Wioska Smaków; „Ziołowa Olimpiada” – Borówki).
- Gry terenowe („Tajemnice Osady Cisowej” – Wysoka; „Grzybobranie” – Krzywogoniec).
- Warsztaty i pogadanki („Warsztaty zielarskie we Wrzosowej Chacie” – Borówki; „Spotkanie z sokolnikiem” oraz „Zabieramy fragment Puszczy do domu” – wiedza o lesie z „pierwszej ręki” – wizyta u leśniczego – Wysoka).

Podsumowanie

Tematyizacja wsi to działania, których celem jest stworzenie przez mieszkańców produktu turystycznego funkcjonującego w wiejskiej przestrzeni, opartego na lokalnym dziedzictwie, walorach przyrodniczych i kreatywności ludzi. Głównym celem podjętych działań jest dostarczenie odbiorcom realnych doznań przez ich aktywny udział w ofercie, która dzięki swojej unikalności jest niepowtarzalna. Budując produkt oparty na tradycjach i walorach wsi uniknie się „disneylandyzacji”, która może być sztucznym tworem utworzonym w autentycznych warunkach wiejskiego środowiska (Lane 2007). Warto podkreślić, że podstawową trudnością w tworzeniu wiosek tematycznych jest nie tylko brak środków, ale także bariery natury psychologicznej, w tym mentalność mieszkańców wsi. Koncepcja ta z jednej strony pobudza bowiem mieszkańców do działania, aktywizuje ich, daje im nadzieję na odnalezienie swego miejsca i poczucia własnej wartości, z drugiej strony budzi lęki, obawy przed ośmieszeniem w oczach sąsiadów, zaburza istniejący porządek (Idziak 2005). Wdrażanie takiego rozwiązania wymagana innowacyjności i kreatywność, które zazwyczaj nie są zgodne z przyzwyczajeniami i typowymi cechami mieszkańców wsi (Maćkowiak, Seelieb 2009). Z badań Idziaka (<http://www.wioskitematyczne.org.pl/publikacje/W.%20Idziak,Wioski%20tematyczne.pdf>) wynika, że nie wszystkie wioski tematyczne posiadają ofertę komercyjną. Według wspomnianego autora mieszkańcy ok. 30% wiosek podkreślają, że wybrany temat rozwojowy przyczynia się do integracji i budowy wizerunku miejscowości. Nie wszędzie też mieszkańcy mogą liczyć na wsparcie lokalnych władz. Średnio przychylność władz w skali od 0 do 5 – mieszkańcy badanych wiosek oceniają na 3,9% (Maćkowiak, Seelieb 2009). W wioskach mających ofertę komercyjną pracuje od 4 do 20 osób (Sierakowo – Wioska Hobbitów), średnio jednak od 6 do 7 osób (Maćkowiak, Seelieb 2009). W skład atrakcji oferowanych przez wioski tematyczne wchodzi w kolejności: ścieżki edukacyjne, gry terenowe, zajęcia warsztatowe, wizyty w gospodarstwach, w tym w gospodarstwach edukacyjnych. Z uwagi na położenie niektórych wsi w sąsiedztwie lasu, a także związków ich mieszkańców z gospodarką leśną (np. Bory Tucholskie), w części miejscowości oferowane są usługi związane ze środowiskiem leśnym. Dobre efekty dydaktyczne zajęć oferowanych w wioskach tematycznych wynikają ze stosowanych metod pracy, w których zakłada się aktywne uczestnictwo osób odwiedzających wsie.

Literatura

- Chojnacka-Oźga L., Oźga W., Kobiółka M. 2007. Gospodarstwa dydaktyczne jako jedna z form działalności agroturystycznej na przykładzie włoskiej prowincji Mantui. W: *Turystyka w rozwoju obszarów wiejskich* (red. I. Sikorska-Wolak). Wyd. SGGW: 185–196.
- Idziak W. 2004. *O odnowie wsi*. Fundacja Wspomagania Wsi, Warszawa.
- Idziak W. 2005. *Wsie tematyczne*. W: *Wykorzystanie technologii informatycznych w rozwoju społeczności wiejskiej* (red. P. Szczepański). Fundacja Wspomagania Wsi, Warszawa.
- Idziak W. 2008. *Wymyślić wieś od nowa*. Fundacja Wspomagania Wsi, Koszalin.
- Idziak W. 2011. *Gospodarka kreatywna na wsi i kreatywne regiony*. Regionalny Kongres Kultury, Łódź. 1–5.
- Lane B. 2007. *Romanticism or Rural Disney – where is Rural Tourism heading?* 3rd European Congress on Rural Tourism. Eger, Hungary.

- Maćkowiak M, Seelieb P. 2009. Wioski tematyczne jako forma aktywizacji turystycznej obszarów wiejskich. W: Turystyczne funkcje obszarów wiejskich (red. I. Sikorska-Wolak). Wyd. SGGW. Warszawa: 35–44.
- Niedźwiecka-Filipiak I., Kuriata Z., 2012. Analiza potencjału miejscowości w aspekcie możliwości utworzenia Sieci Najpiękniejszych Wsi w Polsce. W: Wilczyński R. (red.). Sieci Najpiękniejszych Wsi Opracowanie eksperckie projektu – możliwości utworzenia sieci. Program Rozwoju Obszarów wiejskich 2007–13. Opole.
<http://www.wioskitematyczne.org.pl/publikacje/W.%20Idziak,Wioski%20tematyczne.pdf>

Longina Chojnacka-Oźga, Wojciech Oźga

Katedra Hodowli Lasu

Wydział Leśny SGGW Warszawa

longina_chojnacka_ozga@sggw.pl